

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI**

**FACULTATEA DE ISTORIE**

**ȘCOALA DOCTORALĂ DE ISTORIE**

**TEZĂ DE DOCTORAT**

**ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR DIN BASARABIA ÎN PRIMUL  
DECENIU INTERBELIC (1918-1928)**

**(rezumat)**

**Coordonator:** Prof. univ. dr. Gheorghe IACOB

**Doctorand:** Ana ONOFREI

**Iași  
2026**

## CUPRINS

|                                                                                                                      |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>INTRODUCERE.....</b>                                                                                              | <b>4</b>   |
| Obiectivele lucrării.....                                                                                            | 9          |
| Sursele tezei.....                                                                                                   | 15         |
| Istoriografia problemei.....                                                                                         | 18         |
| <br><b>Capitolul I. UN PRODUS AL SISTEMULUI ȚARIST: SISTEMUL ȘCOLAR DIN BASARABIA LA NIVELUL ANULUI 1918.....</b>    | <b>36</b>  |
| I.1. Efectele administrației ruse asupra învățământului din Basarabia..                                              | 36         |
| I.1.1. „Misiunea civilizatoare” a Imperiului Rus în spațiul basarabean.....                                          | 36         |
| I.1.2. O radiografie a sistemului educațional în Basarabia țaristă...                                                | 39         |
| I.2. Școala secundară din Basarabia, după Unire – primii pași spre integrare în sistemul de învățământ românesc..... | 64         |
| I.2.1. Tipologia liceelor și profilul elevilor.....                                                                  | 64         |
| I.2.2. Educația primită în noile școli secundare.....                                                                | 77         |
| I.2.3. Cadrele didactice și provocările lor în procesul de formare..                                                 | 90         |
| I.2.4. Problema salarizării cadrelor didactice secundare.....                                                        | 98         |
| I.2.5. „De pe ce învățăm?” – dotarea cu materiale didactice în școlile secundare și în bibliotecile școlare.....     | 102        |
| I.2.6. Localul școlii secundare – între administrarea locală și centrală.....                                        | 110        |
| I.2.7. Practici asociate învățământului: activități extrașcolare și forme de asociaționism.....                      | 118        |
| I.3. Concluziile capitolului I.....                                                                                  | 125        |
| <br><b>Capitolul II. REALITĂȚILE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR DIN BASARABIA ÎNTRE 1918 ȘI 1928.....</b>                   | <b>131</b> |
| II.1. Rețeaua instituțiilor de învățământ secundar teoretic.....                                                     | 132        |

|                                                                                                      |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| II.1.1. Procesul de românizare a școlilor secundare și reacția populației școlare.....               | 132 |
| II.1.2. Adaptarea programului școlar la sistemul de învățământ românesc.....                         | 138 |
| II.2. Finanțarea și baza materială a școlilor secundare.....                                         | 143 |
| II.3. Comitetele școlare „misionare” ale integrării școlilor secundare.....                          | 150 |
| II.3.1. Atribuțiile comitetelor școlare.....                                                         | 150 |
| II.4. Manualele școlare ca instrument de uniformizare a învățământului secundar basarabean.....      | 165 |
| II.4.1. Tipărirea și distribuția manualelor în școli secundare și biblioteci.....                    | 165 |
| II.4.2. Rolul manualelor de istorie și geografie în construirea identității naționale românești..... | 172 |
| II.5. Profesorii secundari – „actorii” principali în modelarea învățământului basarabean.....        | 180 |
| II.6. Dinamica corpului de elevi în școlile secundare.....                                           | 192 |
| II.7. Formarea și rolul elitei intelectuale în Basarabia.....                                        | 200 |
| II.8. Concluziile capitolului II.....                                                                | 210 |

### **Capitolul III. LEGEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR DIN 1928 ȘI APLICAREA EI ÎN BASARABIA.....214**

|                                                                                     |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| III.1. Legislația generală și specială de organizare a învățământului secundar..... | 214 |
| III.1.1. Structura învățământului secundar.....                                     | 214 |
| III.1.2. Implementarea programului de studii și a disciplinelor școlare.....        | 218 |
| III.1.3. Statutul cadrelor didactice reflectat în Legea din 1928.....               | 223 |
| III.1.4. Regimul elevilor: acces, frecvență, taxe și burse.....                     | 231 |

|                                                                                                         |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| III.2. Aplicarea Legii învățământului secundar din 1928 în<br>Basarabia.....                            | 235        |
| III.2.1. Unificarea sistemului de învățământ în Basarabia prin<br>Legea din 1928.....                   | 235        |
| III.2.2. Reorganizarea școlilor secundare din Basarabia în licee<br>teoretice de fete și de băieți..... | 243        |
| III.3. Dificultăți întâmpinate în aplicarea Legii din 1928 în<br>Basarabia.....                         | 256        |
| III.3.1. Insuficiența infrastructurii școlare și a resurselor<br>materiale.....                         | 256        |
| III.3.2. Rezistența populației școlare locale și a minorităților<br>etnice.....                         | 261        |
| III.4. Concluziile capitolului III.....                                                                 | 267        |
| <br><b>Concluzii generale.....</b>                                                                      | <b>270</b> |
| <b>BIBLIOGRAFIE.....</b>                                                                                | <b>279</b> |
| <b>ANEXE.....</b>                                                                                       | <b>295</b> |

## REZUMAT

### **Introducere și tema cercetării:**

Cercetarea noastră doctorală vizează învățământul public secundar din Basarabia în primul deceniu interbelic, cu referire la liceele teoretice pentru fete și băieți. Importanța acestei teme rezidă în rolul pe care învățământul l-a avut în formarea identității culturale și sociale românești a societății basarabene între cele două războaie mondiale.

Actul politic din 27 martie / 9 aprilie 1918 a fost evenimentul care a generat schimbări în viața culturală a Basarabiei, mai ales în domeniul învățământului. După unirea politică a Basarabiei cu România, noul ținut trebuia să se integreze în realitatea României Întregite, în special din perspectivă educațională. În regiune, școala a fost tratată ca o „prioritate națională”, mai ales în contextul în care, după război, accesul la sistemul de învățământ era mai dificil. Aceasta și în condițiile în care, în timpul conflictului militar, activitatea didactică a fost suspendată, multe școli au fost închise sau distruse, iar numeroși profesori au fost mobilizați pe front – unii pierzându-și viața, iar alții fiind răniți sau dispăruți fără urmă.

Peste realitatea socială postbelică determinată de război s-a suprapus și o veche realitate administrativă. În ținutul basarabean, se resimțea o deficiență acută de școli, de profesori instruiți, de elevi pregătiți și de materiale școlare. În noul context istoric al României Întregite, această carență educațională impunea găsirea unor soluții concrete și reforme în educație. Învățământul avea nevoie de uniformizare la toate segmentele educaționale, pentru a alinia sistemul local influențat de modelul rusesc la cel românesc, în vederea integrării educaționale, sociale și administrative a regiunii în România Mare. Factorii decizionali de la București și-au asumat realizarea dezideratului educațional în Basarabia, prin crearea unui sistem de învățământ românesc, modern și unitar. Intervenția statului a fost esențială atât în definirea identității și ridicarea nivelului de cultură a

populației basarabene, cât și în formarea elitelor locale. În consecință, procesul de ridicare a școlii secundare românești în fosta gubernie imperială implica rezolvarea unor chestiuni de ordin social, politic și cultural.

Ciclul de școlaritate secundar este domeniul de referință al prezentei lucrări, întrucât liceele teoretice au avut un rol esențial în formarea elitei intelectuale pentru Basarabia interbelică; în lipsa unui învățământ universitar – cel puțin până în 1926, moment al înființării Facultății de Teologie a Universității din Iași la Chișinău – ele au reprezentat coloana vertebrală a acțiunii statului român în direcția educației și a ridicării culturale și economice a regiunii. De altfel, învățământul de nivel secundar a fost domeniul în care reformele educaționale au avut cel mai mare impact în raport cu celelalte cicluri ale educației existente în Basarabia. În comparație cu învățământul primar, unde accentul a fost pus în principal pe extinderea rețelei școlare și combaterea analfabetismului, învățământul secundar a cunoscut transformări mai complexe. Impactul reformelor a fost mai vizibil aici, deoarece liceele și gimnaziile au trebuit practic reconstruite instituțional și cultural după modelul românesc, unele instituții fiind chiar redenumite sau reprofile. Extinderea aparatului administrativ și integrarea unor noi categorii sociale în viața publică au determinat o cerere tot mai mare de personal calificat și de specialiști. Așa cum remarca și ministrul Constantin Angelescu, „învățământul teoretic a luat după război un așa de mare avânt”, pe fondul necesității formării cadrelor pentru noile instituții ale statului<sup>1</sup>.

Particularitatea lucrării noastre constă în plasarea temporală; am în vedere primul deceniu interbelic (1918-1928), pe care îl considerăm perioada decisivă în depărtarea de modelul rusesc și impunerea unui alt tip de învățământ liceal. Alegerea acestui interval are o relevanță metodologică, deoarece permite surprinderea etapelor de tranziție, adaptare și reorganizare instituțională,

---

<sup>1</sup> Constantin Angelescu, *Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 de ani*, Editura Curentul, București, 1940, p. 29.

culminând cu adoptarea Legii învățământului secundar din 1928<sup>2</sup> și a regulamentelor aferente. Ne-am concentrat pe acest prim deceniu – dintr-o preferință pentru această etapă, care marchează începutul unor schimbări majore – întrucât tranzițiile și provocările inițiale sunt mai interesante decât perioada de stabilizare ulterioară (1928-1940).

Istoria învățământului basarabean în cadrul României Întregite este un subiect inedit, căci istoriografia noastră românească s-a preocupat de acest subiect într-o cheie unilaterală, privilegiind o raportare generală, prin prisma factorului oficial. Este o imagine a învățământului din Basarabia prin prisma oficialilor și a pedagogilor români. Or, lucrarea noastră vizează abordarea subiectului prin prisma actorilor școlari – elevi, profesori, pedagogi basarabeni. Pe fond, dezvoltarea școlilor secundare din Basarabia a fost influențată de învățământul din România interbelică. Însă, în plan practic, factorii care au determinat dinamica școlară – în sensul românizării învățământului basarabean – au fost profesorii, mijloacele școlare, administrația școlară și cea politică și nu, în ultimul rând, elevii. Relaționarea între toți acești actori au dat caracteristici proprii învățământului liceal din Basarabia după 1918. Acest proces rămâne important deși, încă de la începutul Basarabiei românești, au fost importate de peste Prut soluții practice de ordin administrativ sau simbolice (ceremonii, ritualuri școlare etc.). De asemenea, odată cu aplicarea legii uniformizării universului școlar, școlile din Basarabia funcționau conform legii din Vechiul Regat. Deși, instituțiile de învățământ de stat au fost naționalizate și integrate treptat în cadrul sistemului de învățământ românesc, totuși o parte din instituțiile particulare minoritare au continuat să funcționeze conform legislației rusești.

## **Obiectivele lucrării**

---

<sup>2</sup> Pentru a omite reiterarea expresiei Legii învățământului secundar din 1928 în teză, o vom menționa simplu ca Legea din 1928.

În lucrarea întreprinsă, ne-am propus reconstituirea evoluției infrastructurii școlare, surprinzând atât progresele cât și dificultățile din epocă. Mă refer la numărul de licee existente în regiune, efectivele de elevi și profesori, construcțiile localurilor școlare, condițiile de studiu, programele și manualele școlare, metodele de predare ale profesorilor, rezultatele elevilor și eficiența/ineficiența profesorilor. Acești indicatori ai sistemului educațional pot oferi o viziune clară asupra vieții și dinamicii școlare din Basarabia interbelică.

În același timp, ne întrebăm asupra impactului deținut de implementarea noilor reforme școlare într-o societate care părea tot mai impermeabilă la astfel de acțiuni. În lipsa unor școli suficiente, a manualelor și a profesorilor locali, reformele școlare nu au avut un rezultat așteptat de elitele de la București. În plus, mulți locuitori, mai ales cei din mediul rural, adepții unei mentalități tradiționale, păstrau limbajul, obiceiurile și tradițiile locale, fiind neîncrezători față de reformele „venite de la centru”. În ciuda reformelor impuse, statul s-a lovit de reacțiile adverse ale populației autohtone, ale căror nemulțumiri vizau obligativitatea școlii, scoaterea copiilor din economia familial-agrară, abuzurile profesorilor și administrației, dificultățile de adaptare la limba română literară, instabilitatea reformelor școlare și modificările frecvente ale programelor și regulamentelor. În acest context, vom analiza în ce măsură reformele școlare au reușit să schimbe orientarea culturală a regiunii și să creeze un sentiment de apartenență la statul român.

Miza cercetării noastre este o mai bună înțelegere a contextului în care s-a produs reorganizarea și dezvoltarea învățământului secundar basarabean în primul deceniu interbelic, printr-un studiu concret al liceelor – acolo unde reformele au fost cele mai vizibile și sensibile. Studiul evidențiază modul în care școala secundară a funcționat ca instrument de modernizare, integrare politică și construcție socială în Basarabia interbelică. Analiza procesului de reformare a învățământului secundar din Basarabia primului deceniu interbelic în contextul integrării în statul român este structurată în jurul a mai multor obiective. În primul rând, lucrarea își propune să evidențieze modul în care politicile educaționale ale

statului român au influențat organizarea și funcționarea școlilor secundare. De asemenea, urmărește să identifice principalele instituții de învățământ secundar existente în Basarabia și evoluția acestora în perioada studiată. În același timp, cercetarea urmărește examinarea transformărilor curriculare, investigarea structurii și formării corpului profesoral, precum și analiza accesului elevilor la educația secundară. Totodată, lucrarea dezvoltă o discuție despre rolul învățământului secundar în modernizarea societății basarabene, în formarea elitelor intelectuale și în consolidarea identității culturale. Nu în ultimul rând, vor fi identificate dificultățile și limitele sistemului educațional din acea perioadă.

Noutatea științifică a prezentei lucrări rezidă în analiza integrată a procesului de reorganizare a învățământului secundar din Basarabia în primul deceniu interbelic, cu accent pe evoluția și particularitățile liceelor de fete și băieți. Studiul propune o abordare sistemică a transformărilor instituționale, curriculare și administrative, evidențiind mecanismele prin care sistemul educațional basarabean a fost armonizat cu cel al României interbelice.

Originalitatea cercetării constă în valorificarea unui corpus divers de surse arhivistice, legislative și narrative – multe dintre acestea insuficient exploatate în literatura de specialitate – ceea ce permite o reconstituire detaliată a realităților școlare din perioada 1918-1928. Lucrarea aduce contribuții semnificative la clarificarea modului în care s-a realizat reorganizarea liceelor, atât din perspectiva politicilor educaționale, cât și din cea a practicilor instituționale concrete.

Lucrarea este alcătuită din introducere, trei capitole, concluzii generale, bibliografie și anexe. Am organizat teza într-o succesiune logică, pornind de la o retrospectivă a învățământului din Basarabia în perioada țaristă, evidențiind carențele acestuia, precum și tranziția ulterioară, marcată de măsuri legislative care au dus la integrarea școlilor în sistemul educațional românesc și, ulterior, la afirmarea și recunoașterea elitelor intelectuale formate în instituțiile de învățământ secundar și superior.

În primul capitol al tezei de doctorat, intitulat „Un produs al sistemului

țarist: sistemul școlar din Basarabia la nivelul anului 1918”, analizăm premisele istorice și sociale care au modelat învățământul secundar basarabean la momentul Unirii și în perioada imediat următoare. În acest sens, observăm efectele administrației ruse asupra sistemului educațional din Basarabia, cu accent pe rolul său „civilizator”, precum și pe configurarea concretă a rețelei școlare din perioada țaristă. Totodată, urmărim transformările produse în învățământul secundar după Unirea Basarabiei cu România, surprinzând primii pași ai integrării în sistemul educațional românesc. Sunt analizate tipologiile liceelor și profilurile elevilor, specificul educației oferite în noile instituții, precum și rolul cadrelor didactice și dificultățile întâmpinate de acestea în procesul de adaptare. În același timp, sunt abordate aspecte esențiale precum salarizarea profesorilor, dotarea școlilor cu materiale didactice și condițiile materiale ale instituțiilor de învățământ. Nu în ultimul rând, examinăm practicile asociate vieții școlare, activitățile extracurriculare și formele de asociaționism, care au contribuit la conturarea unei imagini cuprinzătoare a începuturilor învățământului secundar basarabean în perioada de tranziție de la sistemul țarist la cel românesc.

„Realitățile învățământului secundar din Basarabia între 1918 și 1928”, al doilea capitol al tezei, are ca subiect analiza transformărilor profunde ale învățământului secundar din Basarabia în primul deceniu interbelic de după Unirea din 1918, urmărind procesul de integrare a acestuia în sistemul educațional românesc și dificultățile întâmpinate în acest demers. Ne propunem să evidențiem atât reorganizarea rețelei instituțiilor de învățământ secundar teoretic, cât și mecanismele prin care autoritățile au urmărit uniformizarea și modernizarea actului educațional. Examinăm astfel procesul de românizare a școlilor secundare și reacțiile populației școlare în fața acestor schimbări, precum și adaptarea programelor școlare la cerințele și normele sistemului românesc. O altă direcție a cercetării vizează finanțarea și baza materială a instituțiilor de învățământ, evidențiind rolul resurselor în funcționarea eficientă a școlilor. În același timp, acordăm o atenție deosebită comitetelor școlare, considerate instrumente esențiale ale integrării, subliniind atribuțiile și contribuția acestora la consolidarea

noii structuri educaționale. De asemenea, analizăm manualele școlare ca mijloace de formare a conștiinței naționale, insistând asupra procesului de tipărire și distribuție, precum și asupra rolului disciplinelor ca istoria și geografia în conturarea identității românești. Un loc central îl ocupă profesorii, în calitate de „actori principali” ai transformării învățământului, dar și dinamica corpului de elevi, care reflectă schimbările sociale și culturale ale epocii. În sfârșit, ne îndreptăm atenția asupra formării elitei intelectuale în Basarabia interbelică, urmărind modul în care sistemul de învățământ secundar a contribuit la configurarea unei noi generații capabile să se integreze în structurile culturale și administrative ale statului român.

Schimbările dorite de guvernanți sub raport legislativ și realitățile pe care acestea le provoacă, în sensul reorganizării învățământului secundar din Basarabia interbelică, reprezintă obiectul ultimului capitol, intitulat „Legea învățământului secundar din 1928 și aplicarea ei în Basarabia”. Observăm modul în care această lege a structurat sistemul educațional în contextul particular al regiunii basarabene, stabilind organizarea studiilor, conținutul programelor școlare, statutul cadrelor didactice și regimul elevilor, inclusiv aspecte precum accesul, frecvența, taxele și bursele. Chiar dacă legea oferea un cadru unitar de funcționare, aplicarea ei în Basarabia a presupus un proces complex de adaptare, care impunea analiza condițiilor concrete de implementare: nivelul infrastructurii școlare, disponibilitatea resurselor materiale și umane, precum și particularitățile culturale ale regiunii. În continuare, analizăm modul în care s-a realizat unificarea sistemului de învățământ în Basarabia și reorganizarea școlilor secundare în licee teoretice de fete și de băieți, în conformitate cu modelul educațional românesc. În același timp, reflectăm asupra dificultăților întâmpinate în procesul de aplicare a legii, generate de insuficiența bazei materiale, precum și de anumite forme de rezistență din partea populației școlare locale și a minorităților etnice. De asemenea, problematizăm măsura în care prevederile legislative au reușit să producă o uniformizare reală a învățământului secundar basarabean și să contribuie la integrarea efectivă a acestuia în sistemul educațional național.

Concluziile tezei noastre vin ca rezultate ale direcțiilor de cercetare pe care le-am deschis în privința învățământului secundar. În primul rând, constatăm că moștenirea țaristă a oferit cadrul instituțional inițial – rețea școlară și structuri administrative –, însă aceasta a fost marcată de limite evidente, precum caracterul elitist, accesul inegal și orientarea spre rusificare. În acest sens, sistemul preluat după 1918 nu a fost un model funcțional *per se*, ci mai degrabă un punct de plecare care a impus necesitatea unei reconstrucții adaptate noilor realități politice, sociale și culturale.

Integrarea Basarabiei în sistemul educațional românesc nu s-a realizat printr-o simplă substituie instituțională, ci printr-un proces gradual de adaptare și reconfigurare. Intervalul 1918-1928 poate fi considerat, pe bună dreptate, o perioadă de tranziție decisivă, în care reformele au vizat nu doar organizarea administrativă a liceelor, ci și redefinirea profundă a rolului educației. Introducerea limbii române ca limbă de predare, revizuirea programelor școlare și transformarea gimnaziilor de tip rusesc în licee românești au constituit elementele centrale ale acestui proces. Totuși, aceste schimbări au fost însoțite de dificultăți semnificative: lipsa cadrelor didactice pregătite, insuficiența resurselor materiale și rezistențele culturale ale unor segmente ale populației. Rolul statului a fost esențial în orientarea și susținerea reformei educaționale, însă eficiența intervenției sale a fost adesea limitată de constrângeri economice și administrative. În paralel, comunitățile locale și cadrele didactice au contribuit decisiv la funcționarea sistemului, compensând deficiențele instituționale prin inițiative proprii. Astfel, învățământul secundar a evoluat într-un cadru mixt, în care centralizarea și implicarea comunitară s-au împletit într-un mod specific contextului basarabean.

Din perspectivă socială, observăm că accesul la educație a rămas selectiv, în pofida eforturilor de democratizare. Elevii proveniți din mediul rural au continuat să fie subreprezențați, în timp ce minoritățile etnice au avut o prezență activă, dar nu lipsită de tensiuni, în special în contextul procesului de românizare. În același timp, extinderea învățământului feminin și reorganizarea liceelor pentru

fete indică o deschidere graduală a sistemului către noi categorii sociale, contribuind la formarea unei elite intelectuale mai diversificate.

Legea învățământului secundar din 1928 marchează momentul de „cristalizare” a acestor transformări, consacrand un model educațional unitar la nivel național. Aceasta a reprezentat nu doar o reglementare juridică, ci expresia unui proiect de stat care urmărea uniformizarea culturală. Cu toate acestea, aplicarea legii în Basarabia a evidențiat, persistența unor decalaje și dificultăți, demonstrând că unificarea sistemului educațional a fost un proces gradual, dependent de condițiile locale.

În ansamblu, învățământul secundar basarabean din primul deceniu interbelic poate fi înțeles ca un „laborator al modernizării”, în care școala a devenit simultan instrument de integrare și de formare a elitei. Dincolo de dimensiunea sa instituțională, acesta a contribuit decisiv la configurarea unei conștiințe naționale, demonstrând că educația nu este doar un sistem de producere a cunoștințelor, ci un factor esențial în modelarea evoluției unei societăți. În acest sens, procesul de transformare educațională confirmă caracterul său profund formativ – adică capacitatea școlii de a produce nu doar competențe, ci și sensuri, apartenențe și orientări colective durabile.

### **Sursele tezei**

Lucrarea noastră de doctorat este fundamentată pe un ansamblu de surse primare și secundare relevante pentru domeniul istoriei educației.

În primă instanță, au fost consultate fondurile Arhivelor Naționale ale României de la București cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice<sup>3</sup>, alături de cele de la Iași cu fondurile Inspectoratului Școlar<sup>4</sup>. Un mare interes au

---

<sup>3</sup> Arhivele Naționale ale României, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (1917-1928).

<sup>4</sup> Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale, fondul Inspectoratul Școlar Regional (1921-1928).

prezentat deopotrivă și fondurile Arhivelor Naționale din Republica Moldova<sup>5</sup>, care cuprind o multitudine de directive și procese-verbale asupra școlilor secundare din regiune. Multe dintre dosarele arhivistice au fost supuse analizei pentru prima dată.

În fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (1917-1928) al Arhivelor Naționale ale României, am avut la dispoziție circa 100 de dosare, dintre care unele au prezentat un interes mai mare privind cercetarea subiectului asupra reorganizării învățământului secundar din Basarabia. Temele conexe abordate includ: înființări de clase, deschideri și închideri de școli, cedări de localuri școlare, măsuri și proteste pentru integrarea școlilor în sistemul românesc, numiri și state de plată ale profesorilor, stabilirea noului orar școlar, uniforma școlară, organizări de serbări, alegeri de comitete școlare, chestiunea bibliotecilor școlare și inspecțiile școlilor din regiune<sup>6</sup>. Ceea ce a creat uneori confuzie a fost faptul că descrierile unor dosare nu coincideau cu conținutul acestora, acestea conținând cu totul altfel de informații.

Presa locală beneficiază, de asemenea, de atenție, bibliotecile păstrând periodice și reviste specializate ale dascălilor basarabeni, unde se pot documenta opinii din epocă asupra subiectului în cauză. Revista oficială a învățământului din Basarabia în acea perioadă era „Școala Basarabiei”, îngrijită în mare parte de profesorul Ștefan Ciobanu. Această revistă înfățișează modul de viziune al autorităților școlare din Basarabia, în privința organizării și conducerii școlilor. Editura revistei „Glasul Țării” făcea apel tuturor cunoscătorilor de probleme pedagogice din toate regiunile românești să sprijine această publicație cu cercetările și experiențele lor. Pentru a da o îndrumare învățământului românesc

---

<sup>5</sup> Arhiva Națională a Republicii Moldova, fondul Directoratul învățământului și cultelor din Basarabia și instituțiile subordonate (1862); fondul Directoratul învățământului public din Basarabia și instituțiile subordonate (2108); fondul Inspectoratele școlare din Basarabia (1477); fondul Inspectoratul regional nr. XV al învățământului public și instituțiile subordonate (1772); fondul Comitetele școlare din Basarabia (1796); fondul Inspectoratul școlar din regiunea 13, Iași (1854).

<sup>6</sup> Arhivele Naționale ale României, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (1917-1928).

de toate gradele, autoritățile locale trebuiau să colecteze informații pertinente din partea revizorilor și instructorilor școlari și a tuturor propagandiștilor culturali. Ei solicitau colegilor să le comunice informații despre serbări școlare, școli de adulți, biblioteci, coruri, daruri făcute de oameni și alte evenimente culturale. Revista cuprinde partea oficială, care conține legi școlare, regulamente, circulări, statistici, hotărârile autorităților școlare, programe și orare școlare, și partea neoficială care trata toate nevoile învățământului basarabean. În urma colectării informațiilor de la toți cunoscătorii în probleme pedagogice, opiniile erau analizate în revistă înainte de apariția acesteia<sup>7</sup>.

Alte reviste care fac parte din această categorie de surse utile pentru teza noastră erau „Școala”, „Solidaritatea”, „Viața Basarabiei”, și „Școala Basarabeană”<sup>8</sup>. Aflată inevitabil în atenția noastră, din perspectiva subiectului, „Viața Basarabiei” a constituit una dintre cele mai importante publicații cultural-literare din spațiul basarabean interbelic, propunând valorificarea trecutului istoric al regiunii, evidențierea identității și sensibilității sufletului basarabean, precum și promovarea tradițiilor și culturii românești. Editată de Pantelimon Halippa, A. Terziman, Zamfir Arbore și C. Alexandrescu, mulți dintre ei profesori, revista a apărut la Chișinău sub egida Asociației Culturale „Cuvânt moldovenesc”. Primul număr al revistei datează din ianuarie 1932, publicația încetându-și activitatea în iunie 1940, fiind ulterior reluată la București între anii 1941-1944<sup>9</sup>.

În fond, obiectivul acestor reviste culturale pedagogice era același – promovarea românismului și încheierea legăturilor naționale în rândul populației românești și nu numai. În paginile revistelor găsim anuarele unor școli secundare și seminarii teologice, care reflectau viața instituțiilor de învățământ din acea

---

<sup>7</sup> „Școala Basarabiei. Revistă pentru cultură, învățământ și educație națională” (1918-1922).

<sup>8</sup> „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia” (1921-1922); „Solidaritatea. Organ al Asociației Corpului didactic din județul Soroca” (1923-1940; 1942-1944); „Viața Basarabiei”; „Școala Basarabeană. Revistă de cultură pedagogică și de apărare a intereselor învățătoresci. Organ al Asociației învățătorilor din județul Lăpușna” (1932-1940; 1941-1944).

<sup>9</sup> „Viața Basarabiei”.

perioadă<sup>10</sup>. Aceste reviste apăreau o dată pe lună, iar printre profesorii care au publicat frecvent în ele se numărau Ștefan Ciobanu, Liviu Florea Marian, Ioan Macovei, Apostol Culea, Dimitrie Faur, Pantelimon Halippa, Vasile Harea, Nicolae Popovschi, George Tofan. Prin implicarea lor directă, acești profesori și intelectuali au pregătit terenul atât spiritual, cât și politic pentru integrarea regiunii în România.

### **Istoriografia problemei**

În Basarabia, învățământul interbelic a fost analizat din mai multe puncte de vedere. Având în vedere istoria complexă a Basarabiei, aflată sub influența atât a guvernării rusești, cât și a spațiului cultural românesc, interesul pentru subiectul educației poate fi atestat atât de istoricii români cât și de cei ruși.

În perioada țaristă, studiile s-au focalizat pe integrarea sistemului de învățământ basarabean în cel al Imperiului Rus, subliniind eforturile de rusificare și de implementare a reformelor rusești. Istoricii care s-au implicat în explorarea acestui subiect au fost fideli față de Sankt-Petersburg, precum mitropolitul Axentie Stadnițki și Iosif Parhomovici. Mitropolitul A. Stadnițki a fost redactorul revistei „Buletinul Eparhiei Chișinăului”, în care a și publicat peste o sută de articole în paginile revistei, un spațiu mai amplu dedicându-i istoriei Seminarului Teologic din Chișinău. Subiectele abordate de mitropolit vizează unificarea direcțiilor școlilor ministeriale și parohiale, precum și înființarea școlilor parohiale în domeniile mănăstirilor închinată<sup>11</sup>. Iosif Parhomovici a fost profesor de istorie bisericească la Seminarul Teologic din Chișinău și autor al unei lucrări despre școlile duhovnicești ale eparhiei de Chișinău. Deși era basarabean de origine, perspectiva lui Parhomovici era predominant rusească, având în vedere contextul istoric în care a activat. În secolele XIX-XX, Seminarul Teologic din

---

<sup>10</sup> „Anuarul Liceului „Ion Voievod” din Cahul pe anul școlar 1921-1922”, Editura Cahulul, Cahul, 1923; „Anuarul Seminarului Teologic Superior „Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni” din Chișinău. Note din istoricul Seminarului”, Editura Cartea Românească, Chișinău, 1926.

<sup>11</sup> А. Стадницкий, „Материалы для истории Кишиневской духовной семинарии”, în *Кишиневские епархиальные ведомости*, Кишинев, 1888, 1889, 1890, 1892.

Chișinău era puternic influențat de cultura rusă, iar interpretările sale reflectau valorile Imperiului Rus<sup>12</sup>.

După Unirea din 1918, istoriografia românească a abordat problema învățământului secundar din Basarabia, evidențiind procesul de integrare în sistemul educațional românesc. Studiile din această perioadă au subliniat eforturile de diminuare a analfabetismului și de întărire a identității naționale prin educație. Lucrările unor istorici sau pedagogi români ai perioadei interbelice însumează o istoriografie amplă, alimentată de numeroase date arhivistice, memorialistice și de revistă. Aici menționăm pe Ștefan Ciobanu, Alexandru Boldur, Petre Cazacu, Constantin Angelescu, G. G. Antonescu și Iosif Gabrea, Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, Simion Mehedinți, Onisifor Ghibu, Ion Nistor, Ștefan Bârsănescu, Zamfir Arbore, Constantin Kirițescu, Vasile Moisiu.

Istoricul literar Ștefan Ciobanu ocupă un loc central în istoriografia românească, în calitate de coautor al unor lucrări despre evoluția culturală din Basarabia sub dominație rusească și sub guvernare românească<sup>13</sup>. El a abordat istoria Basarabiei dintr-o perspectivă națională, punând accent pe continuitatea spiritului românesc și pe păstrarea identității naționale. O lucrare de referință a lui Ștefan Ciobanu este monografia „Basarabia”, editată în 1926 la Chișinău, în care, la secțiunea „Cultura și școala”, autorul evidențiază progresele școlii românești după Unirea din 1918.

O contribuție importantă în domeniu îi aparține lui Nicolae Iorga<sup>14</sup>. În lucrarea „Istoria învățământului românesc” (1928) – prima sinteză de acest tip din

---

<sup>12</sup> Иосиф Пархомович, *Духовно-учебные заведения Кишиневской епархии 1813 – 1913*, Кишинев, 1913.

<sup>13</sup> Ștefan Ciobanu, *Basarabia. Populația, istoria, cultura*, Editura Știința, Chișinău, 1992; Idem, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Chișinău, 1923; Idem, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Editura Cartea românească, București, 1929; Idem, *Basarabia*, Editura Imprimeria Statului din Chișinău, Chișinău, 1926; Idem, *Analfabetismul în Basarabia*, în „Școala Basarabiei”, nr. 5, 1922.

<sup>14</sup> Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, Editura Casei Școalelor, București, 1928; Idem, *Lupta pentru limba românească*, Editura Minerva, București, 1906; Idem, *Continuitatea spiritului românesc în Basarabia*, ed. Neamul românesc, Iași, 1918; Idem, *Trei zile în Basarabia*, Editura Lupta, București, 1926; Idem, *De ce ne trebuie Basarabia*, București, 1915; Idem, *Credința mea (Cuvântări)*, București, 1931.

literatura de specialitate – autorul a analizat cu atenție problemele de politică și legislație școlară. O altă scriere însemnată a autorului este „Lupta pentru limba românească”, editată la începutul secolului XX, în anul 1906. Paginile lucrării cuprind „actele cele mai însemnate privitoare la manifestațiile din martie 1906, făcute de tinerii din București pentru izbânda limbii românești în România”<sup>15</sup>. Autorul sublinia rolul limbii române în formarea identității naționale, precum și contribuția intelectualilor la promovarea și conservarea acesteia. Putem considera că această carte a fost un manifest adresat societății române, făcând apel la autenticitatea limbii române.

În lucrarea „Trei zile în Basarabia”, publicată în 1926, Nicolae Iorga surprinde impresii de călătorie și realizează observații asupra realităților sociale, culturale și istorice din regiune. Autorul a redat atmosfera din Basarabia, subliniind atât dificultățile cu care se confrunta populația, cât și aspirațiile românilor basarabeni. De asemenea, istoricul era animat de un profund patriotism, iar descrierile sale reflectă preocuparea pentru păstrarea identității naționale. Prin localitățile Reni, Cahul, Ialpuș, Taraclia, Basarabeasca, Bairamcea, Tarutino, autorul creionează un traseu, în care observă elemente naționale neuniforme, predominând cele ale minoritarilor. „Satele sânt mai toate străine. La Tarutino, germanii își au centrul, cu gimnaziu: în fiecare an până acum tineret cult de acolo venea în număr mare la cursurile mele de vară”<sup>16</sup>, își amintea Iorga.

Un aport deosebit în istoriografia românească îl are Constantin Angelescu, fost ministru al Instrucțiunii Publice în perioada interbelică. Contemporanii l-au numit „doctorul-cărămidă” datorită faptului că, în cei 11 ani cât a deținut funcția de ministru, a construit mii de localuri pentru școli primare și secundare. Autorul s-a remarcat prin discursurile sale parlamentare, prin

---

<sup>15</sup> Idem, *Lupta pentru limba românească*, Editura Minerva, București, 1906, p. 3.

<sup>16</sup> Idem, *Trei zile în Basarabia*, Editura Lupta, București, 1926, p. 9.

expuneri de motive și prin alte studii<sup>17</sup>.

De un real folos au fost actele legislative din Monitorul Oficial, lucrări de statistică, coduri de legi, regulamente, rapoarte, procese-verbale, decrete, ordine și proiecte de legi alcătuite de miniștrii educației, care au rezultat cu Legea învățământului secundar din 1928.

În perioada contemporană, istoricii abordează învățământul secundar din Basarabia interbelică, analizând eforturile de integrare și modernizare în cadrul statului român, subliniind atât progresele cât și provocările întâlnite în acest demers. Școala a fost văzută din perspectiva dificultăților integrării în noul sistem, în cazul istoricului ieșean Ion Agrigoroaiei<sup>18</sup>, sau într-un cadru mai larg, istoricul italian Alberto Basciani<sup>19</sup>, care analizează opoziția dintre modelul Rusiei cu cel al României. Apoi sunt analize la nivel general, cum e cazul cercetătoarei Mihaela Botnari<sup>20</sup> sau, istoricul Gheorghe Palade, care privilegiază școala basarabeană ca parte integrantă dintr-un ferment cultural mai amplu<sup>21</sup>.

Literatura de specialitate ne oferă studii realizate de cercetători contemporani, precum Cătălina Mihalache, Irina Livezeanu, Anca Filipovici, Diana-Gabriela Reianu, Gabriela Cristea, Svetlana Suveică, Mirela-Luminița Murgescu, Alexandru Argint, Mihail Caciuc, Alexandru Mitru, Lucian Nastasă, Nichita Adăniloie, Sorin Radu, Alexandru-Murad Mironov, Nicolae Ciubotaru, Vasile Crețu, Gheorghe Iuțiș, Ion Stafi, Iordan Simov, Ion Solcanu, Ligia-Maria Fodor, Gheorghe Giurcă, Ștefan Purici, Constantin Ungureanu.

---

<sup>17</sup> Constantin Angelescu, *Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 de ani*, Editura Curentul, București, 1940; Idem, *Discurs relativ la Legea învățământului secundar*, 1931.

<sup>18</sup> Ion Agrigoroaiei, *Basarabia de la unire la integrare*, Editura Cartdidact, Chișinău, 2007.

<sup>19</sup> Alberto Basciani, *Dificila unire. Basarabia și România Mare 1918-1940*, Editura Cartier, Chișinău, 2018.

<sup>20</sup> Mihaela Botnari, „Învățământul primar și secundar din Basarabia la începutul perioadei interbelice”, în Gheorghe Iacob, Ovidiu Buruiană, *Societatea românească și concurența modelelor de dezvoltare (1859-1939)*, Cluj-Napoca, 2022.

<sup>21</sup> Gheorghe Palade, *Integrarea Basarabiei în viața spirituală românească (1918-1940). Studii*, Editura Cartdidact, Chișinău, 2010; Idem, *Aspecte privind naționalizarea învățământului în Basarabia după Unirea de la 1918*, în „Analele științifice ale USM”, vol. III, 2005; Idem, *Comitetele școlare din Basarabia interbelică: Contribuții la dezvoltarea învățământului*, în „Studia Universitatis Moldaviae”, nr. 4, 2015.

## **Bibliografie**

### **I. Izvoare**

#### **I.1. Arhive**

##### **Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM)**

- Fondul Directoratul învățământului și cultelor din Basarabia și instituțiile subordonate (1862), 1919-1928.
- Fondul Directoratul învățământului public din Basarabia și instituțiile subordonate (2108), 1918-1921.
- Fondul Inspectoratele școlare din Basarabia (1477), 1922-1928.
- Fondul Inspectoratul regional nr. XV al învățământului public și instituțiile subordonate (1772), 1919-1928.
- Fondul Comitetele școlare din Basarabia (1796), 1923-1928.
- Fondul Inspectoratul școlar din regiunea 13, Iași (1854), 1928-1929.

##### **Arhivele Naționale ale României (ANIC)**

- Fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, 1917-1928.

##### **Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale (ANI)**

- Fondul Inspectoratul Școlar Regional, 1921-1928.

#### **I.2. Surse administrative/școlare**

- „Anuarul Liceului «A. D. Xenopol» din Soroca pentru anii 1910-1929”, Editura P. Litvac, Soroca, 1929.
- „Anuarul Liceului «Ion Creangă» din Bălți (Basarabia) pe anul școlar 1920-1921”, Editura Școala română, Bucovina, 1921.
- „Anuarul Liceului «Ion Voievod» din Cahul pe anul școlar 1921-1922”, Editura Cahulul, Cahul, 1923.
- „Anuarul Liceului de băieți nr. 4 «Alecă Rusu» din Chișinău: pe anul școlar 1928-1929”, Editura I. Volcomici, Chișinău, 1929.

- „Anuarul Seminarului Teologic Superior «Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni» din Chișinău”. Note din istoricul Seminarului, Editura Cartea Românească, 1926.

- *Congresul general al delegaților secțiilor județene ținut la 8-13 iulie 1921*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 1-4, septembrie-decembrie 1921.

- *Congresul ținut la 18, 19, 20, 21 și 22 iulie 1920*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 1-4, septembrie-decembrie 1921.

- Floru, Ion S., *Istoria românilor pentru clasa IV-a secundară*, Editura Librăriei Socec și Comp., București, 1923.

- Ionescu, Dimitrie G., Grancea, Ilie, *Istoria românilor pentru clasa a IV-a secundară*, Editura Librăriei Universala, București, 1924.

- Margela, Ștefan, *Gramatică rusească și românească închipuită de Ștefan Margela*, Editura Departamentul Obșteștei Învățări, Sankt Petersburg, 1827.

- Mehedinți, Simion, *Continentele (afară de Europa) pentru clasa II secundară*, Editura Socecu, București, 1902.

### **I.3. Memorialistică**

- Bezviconi, Gheorghe, *Însemnări*, în „Viața Basarabiei”, an. I, nr. 11, noiembrie 1932.

- Gudumac, T., *Însemnări culturale și pedagogice de la noi*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 1, noiembrie 1919, pp. 62-66.

- Iorga, Nicolae, *Trei zile în Basarabia*, Editura Lupta, București, 1926.

- Vnorovschi, Cleopatra, *O viață închinată învățământului*, Editura Museum, Chișinău, 1999.

- Eadem; Vnorovschi, Ludmila, *Unele evenimente din viața școlii eparhiale de fete din Chișinău*, în revista „Glasul națiunii”, Chișinău, 1996, nr. 22, pp. 7.

#### **I.4. Periodice**

- „Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru”, Chișinău, 1929.
- „Cetatea Moldovei”, București, 1943.
- „Cultura poporului”, Cluj, 1927.
- „Educația. Revistă pentru școală și familie”, București, 1922.
- „Revista pedagogică a corpului didactic primar din jud. Bihor. Organul oficial al Revizoratului școlar din Oradea-Mare”, Oradea, 1923.
- „Solidaritatea. Organ al Asociației Corpului Didactic din județul Soroca”, Soroca, 1927-1928.
- „Școala Basarabeană. Revistă de cultură pedagogică și de apărare a intereselor învățătoresți. Organ al Asociației învățătorilor din județul Lăpușna”, Chișinău, 1933.
- „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, Chișinău, 1918-1922.
- „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, Chișinău, 1921-1922.
- „Telegraful român. Organ național-bisericesc”, Sibiu, 1919.
- „Viața Basarabiei”, Chișinău, 1936-1938.
- „Бессарабская жизнь”, 1919.
- „Кишиневскіа Епархіальныя Вѣдомости”, Chișinău, 1887.

#### **I.5. Circulare/ordine ministeriale**

- *Avizul Consiliului Permanent nr. 447/1920 de pe referatul directorului Popa Lisseanu*, în ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 438/1920.
- *Către direcțiunile școlilor secundare naționalizate din Basarabia*, în ANRM, fond 1862, inv. 18, dosar 4/1919-1921.

- Ciobanu, Ștefan, *Către Direcțiunile Școlilor naționale și medii*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. I, nr. 12, octombrie 1919, pp. 100-101.
- Idem, *Către inspectoratele și revizoratele școlare din Basarabia*, în „Școala Basarabiei. Revistă a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 6, aprilie 1919, pp. 71-72.
- Idem, *Circulară către Direcțiunile Școlilor normale, medii secundare, Inspectoratelor și Revizoratelor școlare din Basarabia*, în ANRM, fond 1862, inv. 7, dosar 16/1919.
- Popovschi, Nicolae, *Circulară către directorii tuturor școlilor secundare din Basarabia*, în „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 2, decembrie 1918, pp. 77-78.
- Idem, *Circulară către toate școlile secundare publice, particulare și profesionale din Basarabia*, în „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 2, decembrie 1918, pp. 76.

## **II. Instrumente de lucru**

- *Codul învățământului (primar, secundar, superior)*, Editura Librăriei Pavel-Suru, București, 1929.
- Colesnic, Iurie, *Chișinău. Enciclopedie*, Editura Museum, Chișinău, 1997.
- Idem, *Femei din Moldova: enciclopedie*, Editura Museum, Chișinău, 2000.
- *Din regulamentul de conducere a școlii primare*, în „Școala Basarabiei. Revistă a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 4, februarie 1919.
- *Disciplina școlară. Proiect de regulament*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 1, noiembrie 1919.
- *Figuri contemporane din Basarabia*, vol. I, Editura Arpid, Chișinău, 1939.
- *Figuri contemporane din Basarabia*, vol. II, Editura Arpid, Chișinău, 1939.
- *Figuri contemporane din Basarabia*, vol. III, Editura Arpid, Chișinău, 1939.

- Ghibu, Onisifor, *Basarabia în statistica Universității din Iași*, București, 1932.
- Golopenția, Anton, *Starea culturală și economică a populației rurale din România*, în *Idem*, „Opere Complete”, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1999, pp. 291-620.
- Gusti, Dimitrie, *Enciclopedia României*, vol. I, 1938.
- *Lege pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar din 1924*, în „Antologia Legilor Învățământului din România”, București, 2004.
- *Legea învățământului particular din 1925*, în „Antologia Legilor Învățământului din România”, București, 2004.
- *Legea învățământului secundar din 1928*, în „Antologia Legilor Învățământului din România”, București, 2004.
- *Legi, regulamente, circulări. Disciplina școlară, proiect de regulament*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 1, noiembrie 1919.
- *Ordinele nr. 73127 și nr. 76416/1923*, în ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 587/1923.
- *Ordinul nr. 26610/1923*, în ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 575/1923.
- *Programe, metode și mijloace auxiliare*, în „Educația. Revistă pentru școală și familie”, an. V, nr. 9-10, noiembrie-decembrie 1922.
- Negulescu, P. P., *Reforma învățământului. Proiecte de legi*, ediția a II-a, Editura Casei Școalelor, București, 1927.
- *Numărul școlilor, elevilor, elevelor și profesorilor din școlile secundare și profesionale pe anii 1919/1921 și 1925/1926 în Basarabia*, în „Anuarul Statistic al României 1926”, Editura Curții Regale, București, 1927.
- *Statistica învățământului public și particular din România pe anii școlari 1919/1920 și 1920/1921*.

- Șiaicariu, Victor, Constantinescu, D. St., *Atlas istoric geografic al neamului românesc*, București, 1920.

### III. Lucrări generale

- Allen Bell, Edward, *A History of Giggleswick School*, Editura Richard Jackson, Leeds, 1912.

- Basciani, Alberto, *Difícila unire. Basarabia și România Mare 1918-1940*, Editura Cartier, Chișinău, 2018.

- Beauvois, Daniel, *La conscience historique polonaise au XIXe siècle, entre mythographie et historiographie*, în „Histoire de l'éducation”, nr. 86, mai 2000, pp. 37-60.

- Boldur, Alexandru, *Istoria Basarabiei*, Editura Victor Frunză, București, 1992.

- Boțolin, Sergiu, *Raporturile dintre centru și periferie în Imperiul Rus: Strategiile de cooptare ale elitei basarabene*, Teză de doctorat, Chișinău, 2024.

- Brighton College Archive, BCA 131, Henry Latham (18 January 1883), în William White, *Building a public school community 1860-1910*, apud „History of education”, vol. 32, nr. 6, noiembrie 2003, pp. 601-626.

- Bulat, Nicolae, *Județul Soroca: file de istorie*, Editura Arc, 2000.

- Bulei, Ion, Petrencu, Anatol, Pop, Ioan-Aurel, Scurtu, Ioan, Vartă, Ion, *200 ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru (1812-2012)*, Editura Litera, Chișinău, 2012.

- Button, Warren, *Creating more useable pasts: History in the study of education*, în „American Educational Research Association”, vol. VIII, nr. 5, mai 1979, pp. 3-9.

- Cazacu, Petre, *Zece ani de la unire. Moldova dintre Prut și Nistru, 1918-1928*, Editura Universul, București, [1928?].

- Ciobanu, Ștefan, *Basarabia. Monografie*, Editura Imprimeria Statului din Chișinău, Chișinău, 1926.

- Idem, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Editura Asociației Uniunea Culturală Bisericească din Chișinău, Chișinău, 1923.
- Idem, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Editura Cartea românească, București, 1929.
- Cușco, Andrei, „Scenariile alternative” ale identității basarabene la începutul secolului al XX-lea: mobilizare etnică, românitate incertă și construcție națională într-o provincie de frontieră, în „Plural”, vol. VI, nr. 1, 2018, pp. 43-62.
- Idem, Taki, Victor, *Basarabia în componența Imperiului Rus 1812-1917*, Chișinău, Editura Cartier, 2024.
- Filipovici, Anca, *Cărturarii provinciei. Intelectuali și cultură locală în nordul Moldovei interbelice*, Iași, 2015.
- Eadem, *Healthy Young Bodies of an (Un)healthy Nation: Physical Education and Discipline in Straja Țării (1934-1940)*, în „Plural”, vol. IX, nr. 1, 2021, pp. 115-140.
- Ghibu, Onisifor, *Ardealul în Basarabia*, Editura Ardealul, Cluj, 1928.
- Halippa, Pantelimon, C. *Stere și Basarabia*, în „Viața Basarabiei”, an. V, nr. 9, septembrie 1936.
- Hudiță, I., *Reforma învățământului secundar în Franța*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru cultură, învățământ și educație națională”, an. IV, nr. 3-4, august-septembrie 1922, pp. 62-67.
- Iorga, Nicolae, *Credința mea (Cuvântări)*, București, 1931.
- Idem, *Istoria învățământului românesc*, București, 1928.
- Idem, *Lupta pentru limba românească*, Editura Minerva, București, 1906
- Iutiș, Gheorghe, *Din istoria literaturii didactice românești. Manualele de istorie națională secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013.
- King, Charles, *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*, Editura Arc, 2002.

- Le Coeur, Marc, *Les lycées dans la ville: l'exemple parisien (1802-1914)*, în „Histoire de l'éducation”, nr. 90, mai 2001, pp. 131-167.
- Lisnic, Ioan (Pr.), *Clerici ortodocși din Basarabia și Bucovina de Nord în închisorile comuniste*, Editura Cuvântul ABC, Chișinău, 2018.
- Manică, Vasile, „Fii ai vechii Moldove”. *Clerul din Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Revista română de istorie a secolului XX”, nr. 2, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza din Iași”, Iași, 2024, pp. 25-42.
- Mehedinți, Simion, *Scrisori despre educație și învățământ. Antologie*, Editura Academiei Române, București, 1992.
- Mihalache, Cătălina, *Haret și epoca sa:inspecțiile, un ingredient al reformelor de succes*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, vol. LVIII, Iași, 2021, pp. 211-259.
- Eadem, *Romanul unei școli de țară: Potângenii*, în „Revista arhivelor”, an. XCVI, nr. 1-2, 2019, pp. 122-165.
- Mitru, Alexandru, *Politicile educaționale preuniversitare în România interbelică*, Teză de doctorat, Târgoviște, 2021.
- Murgescu, Mirela-Luminița, *Între „bunul creștin” și „bravul român”: rolul școlii primare în construirea identității naționale românești (1831-1878)*, Editura A '92, Iași, 1999.
- Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, ediția I-a, Editura Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1923.
- Păcurariu, Mircea, *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993.
- Preda, Vasile Liviu, *Contribuția lui Onisifor Ghibu la organizarea și dezvoltarea învățământului din Transilvania*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, vol. XV, 2017, pp. 323-330.
- Purici, Ștefan, *Istoria Basarabiei – note de curs*, Editura Semne, București, 2011.

- Radu, Sorin, *Activitatea lui Vespasian Erbiceanu în funcția de consilier tehnic pe lângă Directoratul de Justiție al Basarabiei (1918)*, în „Archiva Moldaviae”, vol. VI, 2014, pp. 119-137.
- Suveică, Svetlana, Pâslariuc, Virgil, *Chișinăul în anii primului război mondial: de la hotarul de vest al Imperiului Rus la hotarul de est al României Mari*, în „Plural”, vol. VI, nr. 1, 2018, pp. 5-42.
- Taban, Iustin (Pr.), *Condamnarea la moarte a Mitropolitului Visarion Puiu al Bucovinei prin Decizia Tribunalului Poporului 11/1946. O evaluare istorică și juridică*, în „Analele Putnei”, an. I, nr. 19, 2023, pp. 363-398.
- *Viața Sfântului Ierarh Iacob Putneanul*, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2018.
- Voillery, Pierre, *Le développement des écoles parmi les populations de l'Empire ottoman au XIXe siècle. L'exemple d'Alexandre Exarh (1847-1853)*, în „Turcica”, vol. 32, 2000, pp. 59-83.
- White, William, *Building a public school community 1860-1910*, în „History of education”, vol. 32, nr. 6, noiembrie 2003, pp. 601-626.
- Taki, Victor, *1812 și crearea regiunii Basarabia: construirea provinciei sub dominația imperială rusă*, în „Plural”, vol. III, nr. 1, 2015, pp. 19-33.
- Upson Clark, Charles, *Bessarabia, Russia and Roumania on the Black Sea*, New York, 1927.

#### **IV.a. Lucrări speciale**

- Adăniloaie, Nichita, *Participarea învățătorilor la războiul întregirii neamului*, în „Studii și articole de istorie”, LVII-LVIII, București, 1988, pp. 79-90.
- Angelescu, Constantin, *Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 de ani*, Editura Curentul, București, 1940.
- Idem, *Discurs relativ la legea învățământului secundar*, București, 1931.
- Antonescu, G., Gabrea, Iosif, *Organizarea învățământului*, Editura Institutului pedagogic român, București, 1933.

- Antonescu, George, *Pedagogia generală*, ediția a V-a, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1946.
- Argint, Alexandru, *Baza legislativă a învățământului primar și secundar laic din Basarabia în anii 1857-1878*, în „Tyragetia”, vol. IX, nr. 2, 2015, pp. 133-142.
- Idem, *Înființarea școlilor primare rurale în Basarabia la sfârșitul anilor ‘60 ai secolului al XIX-lea*, în „Tyragetia”, vol. X, nr. 2, 2016, pp. 237-250.
- Argint, Lucia, *Contribuții la istoria clădirii uneia dintre cele mai vechi școli din Chișinău*, în Sergiu Musteață, *Identitățile Chișinăului*, ediția a doua, Editura Arc, Chișinău, 2015, pp. 234-241.
- Chicaroș, Tatiana, *Evoluția învățământului liceal din Basarabia sub dominația țaristă (1833-1917)*, în „Tyragetia”, vol. II, nr. 2, 2008, pp. 273-284.
- Eadem, *Rolul școlilor particulare din Basarabia în sistemul învățământului din Imperiul Rus în a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea*, în „Tyragetia”, vol. VI, nr. 2, 2012, pp. 203-211.
- Eadem, *Unele considerații privind evoluția învățământului laic și bisericesc din Basarabia în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea*, în „Tyragetia”, vol. III, nr. 2, 2009, pp. 195-202.
- Ciubotaru, Nicolae, *Societățile național-culturale și cauza națională a românilor basarabeni în primele decenii ale secolului al XX-lea*, în „Archiva Moldaviae”, an. IV, Iași, 2012, pp. 73-89.
- Crețu, Vasile, *Contribuția comitetelor școlare la construcția localurilor de învățământ primar*, în „Acta et commentationes”, nr. 2, 2017, pp. 199-207.
- Idem, *Evoluția învățământului primar și secundar în Basarabia în anii 1918-1940*, Teză de doctorat, Chișinău, 2020.
- Idem, *Obligativitatea învățământului primar în Basarabia interbelică*, în „Revista de științe socioumane”, nr. 1, Chișinău, 2018, pp. 42-52.

- Ețco, Diana, *Rolul Seminarului Teologic din Chișinău în formarea elitei intelectual-politice basarabene*, în „Enciclopedia. Revistă de Istorie a științei și studii enciclopedice”, nr. 2, 2015, pp. 19-47.
- Filipovici, Anca, „Învățământul secundar feminin în România interbelică: tendințe și evoluții”, în Cătălina Mihalache, Leonidas Rados (coord.), *Educația publică și condiționările sale (secolele XIX-XX)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015, pp. 331-348.
- Ghibănescu, Gheorghe, *Istoricul unui sat (Cobălele) din Basarabia*, Editura Dacia, Iași, 1914.
- Grigoriu, Paul, *Din istoricul învățământului românesc – Profesorul Petre Gârboviceanu între contemporanii săi. Treptele desăvârșirii spirituale*, în „Muzeul Municipiului București”, XX, pp. 194-218.
- Livezeanu, Irina, *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*, Editura Humanitas, București, 1998.
- Mafteuță, Natalia, *Considerații privind problema spațiilor școlare din Basarabia în primele decenii ale secolului al XX-lea*, în „Revista de istorie a Moldovei”, nr. 1, 2014, pp. 62-73.
- Mihalache, Cătălina, *Copilărie, familie, școală: politici educaționale și receptări sociale*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016.
- Eadem, *Didactica apartenenței. Istorii de uz școlar în România secolului XX*, Editura Institutul European, 2012.
- Eadem, *Școala din Basarabia în anii 1918-1923. O istorie uitată*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, vol. LI, 2014, pp. 315-350.
- Mironov, Alexandru-Murad, *Basarabia interbelică – evoluții sociale și culturale*, în „Studii și articole de istorie”, vol. LXXIX, 2012, pp. 29-43.
- Mitru, Alexandru, *Școala românească de după război: 1918-1920*, în „Tyragetia”, vol. XV, nr. 2, 2021, pp. 225-235.
- Moraru, Anton, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812-1993*, Editura Universul, Chișinău, 1995.

- Nastasă, Lucian, *Frontierele spirituale și avatarurile Marii Uniri. Publicul studențesc basarabean în universitățile românești*, în „Archiva Moldaviae”, VII, 2015, pp. 29-56.
- Negru, Gheorghe, *Politica națională a Imperiului Rus în Basarabia și limba română*, în „Akademos”, nr. 2, iunie 2012, pp. 27-30.
- Negură, Petru, *Ce lecții tragem din școlarizarea minorităților din Basarabia interbelică?*, în Adrian Cioroianu, „Un centenar și mai multe teme pentru acasă”, Editura Polirom, Iași, 2018, pp. 105-116.
- Idem, *Educația ca violență: Învățământul primar rural din Basarabia interbelică; de la pedeapsă corporală la violență simbolică*, în „Studia Politica: Romanian Political Science Review”, nr. 10, pp. 79-101.
- Idem, Cușco, Andrei, *Public education in Romania and Moldova, 19-20<sup>th</sup> centuries: modernization, political mobilization and nation-building. An introduction*, în „Plural”, vol. IX, nr. 1, 2021, pp. 5-10.
- Onofrei, Ana, *History and geography subjects in secondary schools in interwar Bessarabia (1918-1928)*, în „Journal of Romanian Literary Studies”, nr. 34, Târgu Mureș, 2023, pp. 729-738.
- Palade, Gheorghe, *Comitetele școlare din Basarabia interbelică: Contribuții la dezvoltarea învățământului*, în „Studia Universitatis Moldaviae”, nr. 4, 2015, pp. 138-145.
- Idem, *Integrarea Basarabiei în viața spirituală românească (1918-1940). Studii*, Editura Cartdidact, Chișinău, 2010.
- Petrescu, Ștefan, *Liceul de fete „Principesa Natalia Dadiani” în perioada interbelică*, în „Revista de istorie a Moldovei”, nr. 3, 2016, pp. 48-61.
- Reianu, Diana-Gabriela, *Modelarea sistemului educațional în dezbaterile parlamentare din România între 1919-1929. Propuneri de modernizare a școlii secundare*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, Series Humanistica, vol. XI, 2013, pp. 73-91.
- Simov, Iordan, *Macedonenii în lupta pentru Basarabia (1917-1918)*, în „Dilemele conviețuirii în procesul modernizării societății românești în spațiul

est-carpatic: (secolele XIX-XX)”, volum coordonat de Cătălin Turliuc și Mihai-Ștefan Ceașu, Iași, 2011, pp. 471-482.

- Solcanu, Ion, *Școala românească în județele Cahul, Bolgrad și Ismail pe durata reîntrupării la Principatele Române 1857-1878*, Editura Enciclopedică, București, 2013.

- Stafi, Ion, *Spovedaniile Basarabiei*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Chișinău, 2007.

- Suveică, Svetlana, *Integrarea administrativă a Basarabiei în România (1918-1925)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol» din Iași”, vol. XXXVI, 1999, pp. 125-145.

- Eadem, *Integrarea Basarabiei la România și minoritatea germană*, în Cătălin Turliuc, Flavius Solomon, „Punți în istorie. Studii româno-germane”, Editura Cantes, Iași, 2001, pp. 68-79.

#### **IV.b. Lucrări speciale**

- *Activitate școlară și extrașcolară în ținuturile alipite*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. III, nr. 2-3, decembrie-ianuarie 1920.

- *Administrația și controlul învățământului secundar*, în „Educația. Revistă pentru școală și familie”, an. V, nr. 9-10, noiembrie-decembrie 1922.

- B., T., *Școlile minorităților*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 7, martie 1922, pp. 27-28.

- Beldiceanu, N. N., *Șezători basarabene pentru copii*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 6, aprilie 1920, pp. 451-454.

- Brin, C., *Informațiuni*, în „Solidaritatea. Organul Asociației Corpului Didactic din județul Soroca”, an. V, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1928, pp. 61-63.

- Bucă, Iordan, *Seminarul din Ismail*, în „Cultura poporului”, an. VII, nr. 188, martie 1927, pp. 1.

- Cădere, D. M., *Directorii de școli*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 5, martie 1920, pp. 337-344.
- Chicu, Gh., *Cu prilejul unei circulări*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 5-6, ianuarie-februarie 1922, pp. 19-24.
- Ciobanu, Ștefan, *Analfabetismul în Basarabia*, în „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, an. IV, nr. 5, octombrie 1922, pp. 3-5.
- *Cronica școlară*, în „Anuarul Liceului de băieți «Alexandru Donici» din Chișinău: pe anul școlar 1934-1935”, Editura Presa bună, Chișinău, 1936.
- *Cronică școlară. Ce s-a făcut pentru naționalizarea învățământului secundar în Basarabia*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. I, nr. 12, octombrie 1919.
- Culea, Apostol, *Cum trebuie să concepem geografia în școala primară*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 4, februarie 1920, pp. 261-270.
- Idem, *Lecțiile începătoare de istorie*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 1, noiembrie 1919, pp. 43-49.
- *Cuvânt înainte*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 1-4, septembrie-decembrie 1921.
- *Cuvântarea domnului ministru dr. C. Angelescu în fața Corpului didactic din Chișinău din 9 mai 1922*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 9-10, mai-iunie 1922.
- *Depozitul de cărți și librăria Școala Basarabiei*, în „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 2, decembrie 1918.
- *Descentralizarea Ministerului Instrucțiunii Publice*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. III, nr. 2-3, decembrie-ianuarie 1920.

- *Din istoria liceului de băieți nr. 1 B. P. Hasdeu din Chișinău*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 7, mai 1920.
- Doncev, Ioan, *Cursul primitiv de limba română, compus pentru școlile elementare și patru clase gimnaziale*, Editura Akim Popov, Chișinău, 1865.
- Faur, Dimitrie, *Revizorul școlar al județului Cahul*, în „Școala Basarabiei. Revistă a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 7, mai 1919, pp. 58-59.
- Florea Marian, Liviu, *Cultura și școala*, în Ștefan Ciobanu, *Basarabia*, Editura Imprimeria Statului din Chișinău, Chișinău, 1926, pp. 252-271.
- Idem, *Din lupta cu nevoile școlii basarabene*, în „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 2, decembrie 1918, pp. 20-27.
- Ghițescu, P., *Dr. Constantin Angelescu, ministrul Instrucțiunii, în Chișinău*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 9-10, mai-iunie 1922, pp. 77.
- *Greșelile învățătorilor*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. III, nr. 4, februarie 1921.
- Halippa, Pantelimon, *Excursiunile școlare*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru cultură, învățământ și educație națională”, an. IV, nr. 5, octombrie 1922, pp. 6-11.
- Idem, *Un cuvânt înainte*, în „Viața Basarabiei”, an. I, nr. 1, ianuarie 1932.
- Harea, Vasile, *Cărți de autori basarabeni*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. I, nr. 12, octombrie 1919, pp. 62-64.
- Inculeț, Theodor, *Lupta basarabenilor pentru școala românească*, în „Școala Basarabeană. Revistă de cultură pedagogică și de apărare a intereselor învățătoresci. Organ al Asociației învățătorilor din județul Lăpușna”, an. I, nr. 5, iunie 1933, pp. 4-5.

- L., T., *Serbarea Pomului de Crăciun la Școala Bahrinești*, în „Solidaritatea. Organul Asociației Corpului Didactic din județul Soroca”, an. V, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1928, pp. 59.
- M., R., *Organizarea învățământului în Ardeal și Bucovina*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. I, nr. 12, octombrie 1919, pp. 85-86.
- Macovei, Ioan, *Din problemele școlare curente (Chestiunea unificării)*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 1-4, septembrie-decembrie 1921, pp. 8-14.
- Marent, R., *Alexandru David 1904-1935*, în „Viața Basarabiei”, an. VII, nr. 11, noiembrie 1938.
- Melniciuc, T., *Decăderea agriculturii și învățământul primar*, în „Solidaritatea. Organul Asociației Corpului Didactic din județul Soroca”, an. V, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1928, pp. 7-10.
- Moisiu, Vasile, *Știri din Basarabia de astăzi*, Editura Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, București, 1915.
- Moroșan, N., *Alexandru Donici*, în „Viața Basarabiei”, an. V, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1936.
- *Naționalizarea completă a școlilor secundare*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 9-10, iulie-august 1920.
- *Obligativitatea limbii, istoriei și geografiei României în școlile particulare*, în „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 2, decembrie 1918.
- Patriciu, Grigore, *Didactica specială sau metodică învățământului în școala primară*, ediția a II-a, Editura Librăriei Socecu și Comp., București, 1895.
- Popescu, Constantin, *Situația școlilor primare din Basarabia*, în „Școala. Organul Asociației Corpului didactic din Basarabia”, an. I, nr. 8, aprilie 1922, pp. 31-39.

- Popovschi, Nicolae, *Material privitor la învățământul secundar din Basarabia. Raport*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. II, nr. 4, februarie 1920, pp. 325-336.
- Pruteanu, I., *În chestia liceelor particulare*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic în Basarabia”, an. I, nr. 5-6, ianuarie-februarie 1922, pp. 25-29.
- Școala eparhială din Chișinău, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 9-10, mai-iunie 1922.
- Tăbăcaru, Gr., *Organizarea învățământului filosofic în școlile secundare. Manualele*, în „Școala Basarabiei. Revistă pentru învățământ și educație națională”, an. IV, nr. 1-2, februarie-martie 1922, pp. 24-26.
- Tofan, George, *Cursurile din Chișinău*, în „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 1, noiembrie 1918, pp. 8-17.
- Idem, *Cursurile pedagogice*, în „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 1, noiembrie 1918, pp. 3-17.
- Idem, *Școala în Bucovina*, în „Școala Basarabiei. Revistă a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 6, aprilie 1919, pp. 11-18.
- Țoni, D. V., *Ce așteaptă vremea de astăzi de la învățătorul basarabean*, în „Școala Basarabiei. Revistă a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 4, februarie 1919, pp. 14-17.
- *Unificarea învățământului*, în „Telegraful român. Organ național-bisericesc”, an. LXVII, nr. 35, 10 aprilie 1919.
- *Uniformizarea lefurilor profesorilor*, în „Școala Basarabiei. Revistă oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 2, decembrie 1918.
- Vataman, Paul, *Valoarea educativă a istoriei*, în „Solidaritatea. Organ al Asociației Corpului Didactic din județul Soroca”, an. IV, nr. 1, ianuarie 1927, pp. 16-20.

- Щегловъ, Д., *Къ вопросу о церковно приходской школѣ*, în „Кишиневскіа Епархіальныя Вѣдомости”, nr. 7, aprilie 1887, pp. 237-246.

## V. Surse electronice

- Axentii, I. A., Axentii, V., *Dezvoltarea școlii basarabene în perioada interbelică (1918-1940)*, disponibil la: [https://www.dacoromania-alba.ro/nr91/dezvoltarea\\_scolii.htm](https://www.dacoromania-alba.ro/nr91/dezvoltarea_scolii.htm) (accesat la 29.10.2024).
- Cazacu, Nicolae, Coșeriu, Eugeniu, *O școală extraordinară cu absolvenți pe potrivă. Ani de liceu*, în „Limba română”, an. XII, nr. 10, 2002, disponibil la: <https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2743> (accesat la 14.10.2024).
- *Clădirea fostului gimnaziu pentru fete al zemstvei basarabene*, disponibil la:  
[https://ro.wikipedia.org/wiki/Cl%C4%83direa\\_fostului\\_gimnaziu\\_pentru\\_fete\\_al\\_zemstvei\\_basarabene](https://ro.wikipedia.org/wiki/Cl%C4%83direa_fostului_gimnaziu_pentru_fete_al_zemstvei_basarabene) (accesat la 22.11.2025).
- Colesnic, Iurie, *În culisele istoriei: O lecție a memoriei pe care am ratat-o*, disponibil la: <https://timpul.md/articol/in-culisele-istoriei-o-lectie-a-memoriei-pe-care-am-ratat-o-58626.html> (accesat la 20.11.2025).
- Idem, *Iustin Ștefan Frățiman (1870-1927) – istoric român*, disponibil la: <https://chisinauorasulmeu.com/2011/02/24/iustin-stefan-fratiman-1870-1927-istoric-roman/> (accesat la 21.01.2026).
- *Elena Alistar*, disponibil la:  
<https://chisinauorasulmeu.com/2012/01/24/elena-alistar-o-constiinta-politica-si-nationala-romaneasca/> (accesat la 4.05.2026).
- *Gimnaziul pentru fete „Regina Maria”*, disponibil la:  
<https://audiowalks.centropa.org/ro/oprire/ro-girls-grammar-school-regina-maria/> (accesat la 22.11.2025).
- <https://chisinauorasulmeu.com/2012/04/03/clasa-a-iv-a-a-liceului-eparhial-de-fete-din-chisinau/> (accesat la 4.05.2026).

- [http://culte.gov.ro/?page\\_id=438](http://culte.gov.ro/?page_id=438) (accesat la 14.02.2025).
- <https://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/lapusna/> (accesat la 4.05.2026).
- <https://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/orhei/> (accesat la 4.05.2026).
- *Istoria liceului*, disponibil la: <https://asachi.md/liceu/istoria-liceului/> (accesat la 22.11.2025).
- *Istoria liceului*, disponibil la: <https://izmailschoo2.at.ua/index/0-2> (accesat la 23.11.2025).
- Ivănoiu, Mircea, Gheorghiu-Bradley, Lidia, *Portretul României interbelice*, disponibil la: <https://romaniainterbelica.memoria.ro/> (accesat la 11.11.2025).
- *Liceul de băieți „Sf. Dumitru” din Ismail, anul 1930*, disponibil la: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Izmail\\_Boys%27\\_School,\\_1930s.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Izmail_Boys%27_School,_1930s.jpg) (accesat la 4.05.2026).
- *Liceul de băieți nr. 2 din Chișinău*, disponibil la: [https://nmuseum.blogspot.com/p/blog-page\\_7690.html](https://nmuseum.blogspot.com/p/blog-page_7690.html) (accesat la 23.11.2025).
- *Liceul de fete „Domnița Ileana” din Bălți și Complexul actual de clădiri ale Universității „Alecu Russo” din Bălți*, disponibil la: <https://blogosfera.md/view-post-v-285475-0-romana.html> (accesat la 4.05.2026).
- *Liceul de fete „Regina Maria” din Chișinău*, disponibil la: <https://enciclopedia.asm.md/?p=6372> (accesat la 4.05.2026).
- *Liceul de fete din Ismail, anul 1925*, disponibil la: <https://www.okazii.ro/sv-basarabia-de-sud-ismail-liceul-de-fete-1925-a206466827> (accesat la 4.05.2026).
- *Liceul eparhial de fete din Chișinău*, disponibil la: <https://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/lapusna/> (accesat la 4.05.2026).

- *Liceul militar „Regele Ferdinand” din Chișinău*, disponibil la: <https://enciclopedia.asm.md/?p=10859> (accesat la 4.05.2026).
- *Liceul Nr. 1 de băieți din Chișinău*, ulterior *Liceul de băieți „B. P. Hasdeu” din Chișinău*, disponibil la: [https://nmuseum.blogspot.com/p/v-behaviorurldefaultvmlo\\_9189.html](https://nmuseum.blogspot.com/p/v-behaviorurldefaultvmlo_9189.html) (accesat la 4.05.2026).
- *Magda Isanos*, disponibil la: [https://www.enciclopediaromaniei.ro/wiki/Magda\\_Isanos](https://www.enciclopediaromaniei.ro/wiki/Magda_Isanos) (accesat la 03.02.2026).
- *Memoriile lui M. V. Dobujinski*, în „2-я мужская гимназия”, disponibil la: <https://oldchisinau.com/zdaniya-i-pamyatniki/ischeznuvshie-zdaniya-kishinyova/2-ya-muzhskaya-gimnaziya/> (accesat la 26.11.2025).
- *Natalia Dadiani (Godlevschi) (1865 – 1903)*, disponibil la: [https://visit.chisinau.md/obiective\\_turistice/natalia-dadiani-godlevschi-1865-1903/](https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/natalia-dadiani-godlevschi-1865-1903/) (accesat la 17.07.2025).
- *Pantelimon Halippa*, disponibil la: [https://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Pantelimon\\_Halippa](https://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Pantelimon_Halippa) (accesat la 21.01.2026).
- *Principesa Natalia Dadiani, cea care a schimbat soarta multor femei de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, disponibil la: [https://web.archive.org/web/20161006144407/http://www.publika.md/p/rincipesa-natalia-dadiani-cea-care-a-schimbato-soarta-multor-femei-de-la-sfarsitul-secolului-al-xix-lea\\_520191.html](https://web.archive.org/web/20161006144407/http://www.publika.md/p/rincipesa-natalia-dadiani-cea-care-a-schimbato-soarta-multor-femei-de-la-sfarsitul-secolului-al-xix-lea_520191.html) (accesat la 17.07.2025).
- *Redescoperă Bălți: Liceul Teoretic pentru fete „Domnița Ileana”*, disponibil la: <https://blogosfera.md/view-post-v-285475-0-romana.html> (accesat la 16.10.2024).
- *Seminarul teologic din Chișinău la începutul secolului al XX-lea*, disponibil la: <https://fototecaortodoxiei.ro/invatamantul-teologic/seminarii-teologice/seminarii-teologice-din->

<basarabia/seminarul-duhovnicesc-teologic-1485.html> (accesat la 4.05.2026).

- *Timbru moldovenesc cu portretul principesei Natalia Dadiani (2010)*, disponibil la: [https://ro.wikipedia.org/wiki/Natalia\\_Dadiani](https://ro.wikipedia.org/wiki/Natalia_Dadiani) (accesat la 4.05.2026).
- *Vedere cu Liceul de fete din Ismail*, disponibil la: <https://picryl.com/media/8-ismail-vedere-cu-liceul-de-fete-d86927> (accesat la 4.05.2026).